

Ērgļu latviešu pareizticīgās draudzes virspriestera Jāņa Plauža ziņojums Rīgas Eparhijas pārvaldei par Ērgļu baznīcas un draudzes stāvokli pēc kaujām Ērgļu un Vietalvas apkārtnē 1944. gada augustā

Report by Jānis Plaudis, the Priest of Ērgļi Orthodox Parish, to Riga Eparchy About the Situation of Church and Parish of Ērgļi After the Battles in the Vicinity of Ērgļi and Vietlava in August 1944

Dokumentu publicēšanai sagatavojusi un komentējusi
Commentaries by

Baiba Pazāne, Mg. hist.

Latvijas Universitātes Vēstures un Filozofijas fakultātes doktorante
Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050
E-pasts: baiba_pazane@inbox.lv

1944. gada 10.–13. jūlijā Sarkanā armija pārrāva Vācijas bruņoto spēku aizsardzības līniju gar Veļikajas upi un 18. jūlijā šķērsoja Latvijas–Krievijas un Latvijas–Baltkrievijas robežu. Latvijas teritorijā tā ienāca trīs virzienos – no dienvidiem (1. Baltijas fronte), austrumiem (2. Baltijas fronte) un ziemeļiem (3. Baltijas fronte). Otrās Baltijas frontes mērķis bija pārraut vācu aizsardzību Rīgas virzienā caur Vestienu un Ērgļiem. Uzbrukumu vadīja ģenerālis A. Jerjomenko. Lai gūtu panākumus, tika plānoti agrāk vēl neredzēti uzbrukuma tempi – jau pirmajā uzbrukuma dienā ar tanku korpusa spēkiem caur Ērgļiem sasniegt Taurupi un otrajā dienā ar strēlnieku vienībām ieņemt visu Ozolmuižas rajonu rietumos no Ērgļiem. Vienlaicīgi tika plānots 10. gvardes armijas uzbrukums pa labi – uz Vecpiebalgu – un 22. armijas uzbrukums pa kreisi virzienā uz Sausnēju–Liepkalni. Pavisam tika iesaistītas 28 padomju divīzijas un 10 brigādes.¹ Tomēr ne viss notika pēc plāna.

17. augustā plkst. 8.30. no rīta sākās uzbrukums ar spēcīgu 35 minūšu artilērijas viesuļuguni 5 km plašā joslā starp Zelgausku un Bērzauni. Taču jau no paša sākuma bija redzams, ka uzbrukums negūst panākumus. Padomju karaspēki uz priekšu virzījās ļoti lēni. 19. augusta rītā 24. padomju tanku brigāde ienāca Ērgļos. Tomēr neveiksmes turpinājās – uz brīdi bija zaudēti sakari ar vadību, strēlnieku vienības bija atpalikušas, motociklu bataljona bruņutransportieru rota tika iznīcināta, bet 5. motostrelnieku brigāde uz 10 stundām iestīga pļāvās pie Vesetas, zaudējot vērtīgo laiku.

20. augusts sākās ar spēcīgu vācu lidotāju uzbrukumu, pavisam veicot ap 500 kara lidojumu. Praktiski visas padomju tanku brigādes tika iznīcinātas. 21. augustā vācu 132. divīzijas bataljons iebruka Ērgļu centrā, ieņemot visas augstienes un nogriežot atkāpšanās ceļus sarkanarmiešiem Ogres rietumkrastā. Palikušās vienības atradās pusielenkumā, atgrieztas no apgādes ceļiem. Vairākas dienas neēdušie sarkanarmieši izlaupīja vietējās lauku mājas, bet izdzīvojušie vietējie iedzīvotāji paši bija spiesti glābties mežos un lūgt ēdienu no karavīru virtuvēm.² Laikā līdz atkārtotajam uzbrukumam, kas sākās 25. augustā, visas padomju armijas darbības kaujas laukā notika haotiski. Atkārtotajā uzbrukumā trieciens atkal neizdevās. Frontes līnija virzījās ļoti lēni un stabilizējās 28. augustā uz Jumurdas, Pakšēnu un Pulgošņa ezeru līnijas.

Madonas operācija bija lielākā un smagākā padomju fronteī. Trieciens uz Rīgu izrādījās neveiksmīgs. Pavisam kaujās piedalījās 390 000 visu ieroču šķiru karavīru, no kuriem krituši bija 14 669 un ievainoti 50 737 karavīri.³ Zaudējumi bija graujoši, kas kļuva par iemeslu isto notikumam noklusēšanai padomju historiogrāfijā.

Sakarā ar šiem notikumiem 1944. gada 26. augustā tapa Ērgļu latviešu pareizticīgās draudzes priestera⁴ Jāņa Plauža sastādītais ziņojums, adresēts Rīgas Eparhijas⁵ pārvaldei. Tā mērķis bija paziņot baznīcas augstākajai vadībai par nespēju novadīt dievkalpojumu 27. augustā objektīvu iemeslu dēļ – Ērgļu dievnams pēc šeit notikušajām kaujām tika pielāgots slimnīcas funkcijām, turklāt pastāvēja draudi par nākamo padomju kara lidmašīnu uzlidojumu. Pamatojums tapa rokrakstā uz četrām lapaspusēm, sīki un pēc būtības aprakstot situāciju, kādā, pašam negribot, mācītājs tika iesaistīts līdz ar divu naidīgu pušu izvērsto militāro sadursmi Ērgļos un to apvidū.

Kopš 19. gs. 40. gadiem Vidzeme bija izveidojusies par savdabīgu pareizticības

centru, kurā koncentrējās lielākā daļa pareizticīgo draudžu, kas tolaik bija izveidojušās un pastāvēja Latvijas teritorijā. Lai gan līdz 19. gs. beigām pareizticībai bija jāizcīnā tiesības uz pastāvēšanu, Vidzemē tā saglabāja stabilas pozīcijas vietējo iedzīvotāju vidū. Draudžu attīstība turpinājās arī 20. gs. sākumā līdz pat Otrajam pasaules karam.

Virspriesteris⁶ tēvs⁷ Jānis Plaudis dzimis 1872. gada 5. oktobrī (23. septembrī) Ogres pagastā zemnieka Andreja un viņa sievas Mades ģimenē. Pēc tautības bija latvietis, pēc konfesionālās piederības – pareizticīgais. 1909./1910. mācību gadā viņš bija beidzis Rīgas Riharda Mūrmaņa sešas klases vidusskolas-ģimnāzijas kursu, 1909. gada 6. oktobrī (23. septembrī) Rīgas Garīgajā konsistorijā ieguvis tautskolotāja izglītību un 1910. gada 31. martā (18. martā) nokārtojis pārbaudījumus uz psalmotāja⁸ amatu. 1910. gada aprīlī ar Rīgas un Jelgavas arhibīskapa Agafangela rīkojumu J. Plaudis tika iecelts skolotāja-psalmotāja amatā Kokneses baznīcā. 1913. gada 9. maijā (26. aprīlī) viņš ieguva tiesības pildīt diakona amata pienākumus. 1915. gada 30. janvārī (17. janvārī) tika pārcelts no Kokneses uz Liepāju, taču kara apstākļu dēļ palika Koknesē. Tā paša gada 28. februārī (15. februārī) J. Plaudi norīkoja uz Limbažu baznīcu, kur viņš pildīja skolotāja amata pienākumus. 1917. gada 23. oktobrī (10. oktobrī) ar Ziemeļrietumu XII armijas virspavēlnieka pavēli J. Plaudis evakuējās uz Krieviju, kur kalpoja par skolotāju-psalmotāju Ufas apgabala Cvetajas skolā. Latvijā viņš atgriezās tikai 1920. gada 4. jūlijā un ar 20. decembri sāka pildīt skolotāja amata pienākumus Lielvārdes pagastā. Šeit viņš nostrādāja līdz 1923. gada 1. augustam, kad amatu vajadzēja atstāt telpu trūkuma dēļ.⁹

1925. gada 25. janvārī Latvijas arhibīskaps¹⁰ Jānis (Pommers) J. Plaudi iesvētīja priesteru kārtā. Ar 4. februāri tēvs J. Plaudis sāka priesteru gaitas Lēdurgas un Straupes draudzēs. 1927. gada 23. decembrī

viņš tika pārcelts uz Burtnieku draudzi (līdz 1934. gada 6. martam), 1928. gada 23. decembrī – uz Ļaudonas draudzi (līdz 1934. gada 6. martam), papildus apkalpojot arī Raksalas draudzi (līdz 1934. gada 6. martam), bet 1934. gada 1. martā – uz Ērgļu draudzi. 1936. gada 6. martā tēvs J. Plaudis pārņēma arī Suntažu draudzi, 1936. gada 18. decembrī – Vecpiebalgas draudzi un 1937. gada 4. februārī – Sausnējas draudzi (līdz 1938. gada 1. jūlijam). 1940. gada 30. decembrī ar Latvijas metropolīta¹¹ Augustīna pavēli tēvs J. Plaudis tika paaugstināts virspriestera kārtā. Būdam Ērgļu draudzes pārzinis, viņš vienlaikus apkalpoja arī Sausnējas draudzi (no 1941. gada 12. janvāra) un Tolkas draudzi (no 1943. gada 27. jūlija).

Paralēli darbam draudzē tēvs Jānis Plaudis strādāja arī vietējās skolās par ticības mācības skolotāju: Ērgļu pagasta I pakāpes Burtnieku skolā, Ērgļu pagasta pamatskolā un II pakāpes Gaiļkalna skolā.

Bija precējies ar Jekaterīnu Donātu, dzimušu 1871. gada 3. augustā (21. jūlijā). Ģimenē auga četri bērni: meita Olga (dzimusi 1897. gada 29. jūnijā (17. jūnijā)), dēls Jānis (dzimis 1901. gada 23. novembrī (10. novembrī)), meita Elīna (dzimusi 1903. gada 14. februārī (1. februārī)) un meita Marija (dzimusi 1904. gada 26. aprīlī (13. aprīlī)).

Par uzticīgu kalpošanu Pareizticīgajai baznīcai tēvs Jānis Plaudis bija saņēmis vairākus nozīmīgus apbalvojumus: 1930. gada 2. oktobrī – apbalvots ar tiesībām nesāt skufiju,¹² 1933. gada 6. aprīlī – ar kamilavku,¹³ 1936. gada 9. oktobrī – ar zelta krūšu krustu, 1944. gada 6. jūlijā – ar palīcu.¹⁴ Jānis Plaudis miris 1948. gada 9. novembrī Ērgļu pagasta Sauleskalnā.¹⁵

Publikācijai piedāvātais avots ir liecība tieši no Otrā pasaules kara kaujas lauka, atklājot visu traģismu, ar ko saskārās civiliedzīvotāji, kuri nebija pametuši savas mājas un kuri ne tikai saskārās ar kara realitāti,

piespiedu kārtā cīnoties par savas dzīvības glābšanu, bet arī “baudīja” tā atstātās sekas. Dokuments glabājas LNA LVVA LPB Sinodes fondā, tas ir labi saglabājies, bez acīmredzamiem bojājumiem. Spriežot pēc reģistrācijas numuriem un atzīmēm uz dokumenta, tas sākotnēji tika pievienots Rīgas Eparhijas iekšējam arhīvam. Vēlāk, nododot lietas valsts arhīvā, ziņojums tika iekļauts LPB Sinodes fonda priesteri J. Plauža personas lietā. Ziņojums ir ļoti vērtīgs, jo satur unikālas liecības par civiliedzīvotāja piedzīvoto emocionālo satraukumu un pārdzīvoto izjūtu gammu, atrodoties pašā militāras karadarbības epicentrā Ērgļos un Ērgļu apvidū. Tāpat ziņojums labi atspoguļo cilvēka psihi ipatnības. Pēkšņi, pašiem negribot, iekļūstot kritiskos un dzīvībai bīstamos apstākļos, rodas satraukums par radušos nestabilitāti, paralizējoša neziņa par tagadni un nākotni un viaļīgi pārdzīvojums, piemēram, par nespēju pienācīgi pildīt savus darba pienākumus. Svarīga ir arī ziņojuma autora personība. Tas bija LPB priesteris – oficiāla persona ar augstu statusu vietējo iedzīvotāju vidū, kurš labi pazina ne tikai Ērgļu pagasta, bet, pateicoties savām dienesta gaitām, arī tuvākās apkārtnes iedzīvotājus. Attālotās attiecības starp priesteri un viņam apkārt esošajiem cilvēkiem liecina par to, ka tēvs J. Plaudis bija atzīta persona vietējās sabiedrības dzīvē. Šādas liecības par Otrā pasaules kara kaujām ir liels retums.

Ņemot vērā dokumenta izpildījumu, var pieņemt, ka tas ir tīrkraksts. Nojaušama ir autora vēlme to iesniegt baznīcas augstākajai vadībai pēc labākās sirdsapziņas, cenšoties veidot skaistu rokrakstu un saprotamu teksta izklāstu. Jāņem vērā, ka pavisam nesen autors ir piedzīvojis spēcīgu emocionālu satricinājumu, tieši saskaroties ar kara realitāti. Pēc mūsdienu valodas standartiem, dokumentā ir ļoti daudz ortogrāfijas un interpunkcijas kļūdu. Lasot tekstu, rodas iespaids, ka autors vārdus ir pierakstījis tā,

kā tos ir izrunājis – teksts ataino autora īpatnējo runas veidu un, iespējams, liecina arī par viņa tā brīža psiholoģisko stāvokli. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, avota publikācijas autore ir atstājusi dokumentu

oriģinālā formātā, nelabojot un ieiejaucoties autora īpanējā rakstības valodā un stilā. Tā tas vislabāk spēs atklāties lasītājam un atainot tālaika valodu un arī paša autora noskaņojumu.

Dokuments

*Pie Ērgļu dr. lietas 7/ IX 44.g. B.Jānis¹⁶
ienācis 8. sept. 1944. g. Nr.1124¹⁷*

Augsti Godatai
Latvijas Pareizticīgās Baznīcas
Eparchijas¹⁸ Pārvaldei
Ērgļu Dieva parādīšanas baznīcas¹⁹
virs Priestera Jāņa Plaudis

ziņojums.

Ša gada 19. augustā dienā ap pulkstens 14.15 sākās krievu negaidītais iebrukums Ērgļos,²⁰ straujā negaidītā tempā, arī pie manas dzīves vietas – baznīcas mājas. Ināceji izturejās pret iedzīvotājiem neuzkrītoši – nedarija neko ļauna, bet vēl mierināja. Mēs neko ļauna nedomājām, jo cerejām, kad vis karš pāries mierīgi.

Pirms vācu karaspēka straujas aiziešanas, izplātījas ziņas, ka visas cēlakās²¹ celtnes tiks saspridzinātas un tas visvairāk mūs uztrauca, ko katris domāja par savas dzīvības glābšanu, un ķēra ko vareja iznest tādā straujuma no telpām. Ari es to pašu dariju. Ta ka straujums bija ārkārtīgi ātris, kas nedeva iespējas kārtīgai domu darbībai, tad arī ķēra to, ko vareja pamest, bet lietderīgo atstāja. Ta kā man nebija nekas sapakāts, – nesagatavots tādām draudējumam, tad nācās grūti orientēties. Baznīcas svētumi – sv. antimīns²² ar traukiem, gan atradās atsevišķā pakajumā un tie arī pirmsākumā tika glābti un novietoti ēkas pagraba telpās. Briesmīgākais sākās, kad uzbrauca ar aroplāni ap pulkstens 15 un sāka no gaisa bombardēt. Pirmais vilnis tik izplēsa dzīvojamai mājai logiem stiklus, no tuvumā krītošām bumbām, kura brīdī es vēl atrados savās telpās un mani no gaisa spiediena, notrieca uz grīdas zemē. Tad pēc kādas stundas, nāca otrs uzlidojums un es arī akal atrados savās telpās (slaucīju sasistos logu stiklus), kad atkal mani no strauja gaisa spiediena, notrieca zemē. Tad pārdzīvoju dzīves pēdejos brīžus un uztraukumā gaidīju nāvi, jo bumbas krita visapkārt mājai un gaiss triceja. Telpas bija pilnas no putekļiem tā, kā es domāju no dūmiem un māja deg. Ta kā redzešana bija apgrūtināta, tad rāpus mekleju durvis, lai izkļutu arī no telpām uz pagrabu, kas arī ar Dieva žēlastību izdevās man pagrabu sasniegt. Citi mājīnieki bija jau priekšā ievietojušies. Kad trausme izbeidzās, tad parādījās postījumu darbība, – mājai, ne tikai logiem vairs nebija ne-viena stikla, bet pat logu rāmi salauzti un dažu istabu vidus durvju ieramejumi iztriekti un telpās iekšēja puse atkrituse. Blakus mājai bija redzamas vairākas nomesto bumbu bedres, kokiem zari aplausti, sētas sagāstas un pat sakņu dārzs zaudejis savu zaļumu. Tad vēl citas saimniecības ēkas atradās savā stāvoklī. Ta ka dzīvojama māja izpostīta un kara darbība draudoša, kas rādīja to, kā ilgāki te vairs nav palikšana. Bet kurp iet? Nav nekur zinams. Atlika vienīgā cerību izeja uz tuvejo baznīcas īpašuma meža – gravu un tur apmetamies zem klāja debess.

Nākošā dienā, 20.aug. bija paredzēts braukt uz Sausneju²³ lai noturetu dievkalpojumu un arī biju uz to gatavojies, bet tagad nācās uztraukumā gulēt ierakumā – gravā, jo ta bija draudoša diena kad vacu aroplāni stundām ilgi bez pārtraukuma bombarēja visu apkārtni un arī mūsu baznīcas kalnu. Nodega visas koka ēkas un klera²⁴ mājai, ēkas sturis, satriekts un pat lode caur sienu zāles istabā ietriekusies. Mājas ārpusē sienas no lodēm izurbota un arī jumts sadragāks. Kad stukasi²⁵ par mūsu galvām gravā lidoja, tad elpa savu darbību pārtrauca, jo gaidīja bumbu un ložmetēju kritienus, ka pēdejo dzīves brīdi – nāvi.

uz divām lapām²⁶

2 lapa

Grūti attēlot to draudošo pārdzīvoto stāvokli. Tanī brīdī es atrados no baznīcas mājas ap 1/3 d.kilomet., kad visu apkārtni bombarde un mašīnas ruc un duc.

No visām baznīcas ēkam²⁷ ir palikušas tikai mūra celtnes – klera māja un baznīca. Baznīcas mūri vēl stāv bez logu stikliem ar savainotām durvim. Apkārtņē redzami cilvēku liķi un dzīvnieku atliekas liela daudzumā.

Par savu dzīves gaitu varu atzīmēt to, ka pirmā gravā nevarēju ilgāki uzturēties, ka līdz svēdienas, 20.aug. vakaram, un nakti vajadzēja pārcelties uz citu vietu kilm.4 no bijušas. Arī tur dienā vajadzēja pārkravāties vēl tālaku uz Ogres upes gravu. Tur²⁸ pavadījam divas naktis zem klajas debēs zem ložu apšaudīšanas.

25.aug. rītā, kad krievi atkāpās,²⁹ pārceļos klm.7 uz citu pusi pie draudzes locekļiem, jo cereju atrast mierīgāku vietu. Ar psalmotāja A. Bangerska³⁰ piepalīdzību atradu zirgu un pārvadājos vēl pie paša esosas mantas.³¹ Tas mantas kas vēl palika dzīvoklī, no nezina miem aiznestas. Galdū atvelksnes uzlauztas un iztukšotas un tur palikusa nauda, ka paša, baznīcas un draudzes sumas, izkrāmetas. Viss dzīvoklis rāda postošu skatu, ka rakstamu lietu, grāmatu un trauku drupu atliekas. Ta ka es biju viens un cita palīga nebija, tad arī neko nevarēju saglabāt. Ērgļu centris, luteru baznīca³² un citas ēkas, drupās. Apkārtnes mājas nodegušas un cilvēki pa mežiem izklīduši, jo mājās nav drošības...

Kad un kā viss noritēs? Zina vienīgi Dievs! Kaut gan centos darīt to labāko, bet mani cilvēciskie spēki bija vāji, jo dzīves nedrošība uz katra soļa.

Cik ilgi varešu dzīvot postoša vieta? Tas nav man zināms. Pie mums vairs nedarbojās ne pasts, ne telefons. Arī paši cilvēki it ka zagšus – spēj viens ar otru satikties. Vai būs iespējams turpināt garīgo darbību? Stāv Dieva varā. Arī no iet un apskatīt baznīcu ir draudoši un tapēc jaapmierinās ar stāvokli. Tā izpostīšanas stunda situse un viņas augļi mums jasaņem.

Zemkopji arī atrodās grūta stāvokli, jo labība gatava pļaušanai, bet lodes žvingst uz lauka pār galvām. Zirgus un lopus atņem no saimniecībām.³³ Tas viss nes drūmu un bēdīgu skatu.

Savu solījumu, kad 27.aug. noturešu Ērgļu kapliča dievkalpojumu, jo baznīca rekvizēta slimiem, nevarēšu izpildīt, jo tagad atkl krievu lidmašīnas apdraud ar savām bombām un lodēm. Stāvoklis nedrošs un nenoteikt, – nevar pateikt kas būs pēc stundas.

Viss atrodās ne cilvēka, bet Dieva ziņā
"Kungs, lai notiek tavš prāts"!

Visā pazemībā

1944. g. 26. augusta

Ērgļu Dieva parādīšanas baznīcas

Ērgļu pagasta.

Virspriesteris Jānis Plaudis

Avots: LNA LVVA, 7469-2-303, 133.–134., LPB Sinodes fonda virspriestera Jāņa Plauža personas lieta.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ [VASILJUS SAVČENKO] 130. Latviešu strēlnieku korpusa izveidošana un tā piedalīšanās 2. Baltijas frontes Rēzeknes–Daugavpils un Madonas operācijās. Ē[RIKS] ŽAGARS, E[DGARS] BLŪMFELDS, V[ILIS] SAMSONS u. c. In: Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā: (1941.–1945.). Rīga 1966, 436.–438. lpp.
- ² AIVARS PĒTERSONS. Krustugunis: Latviešu karotmāka 1940–1945: 60 gadus no tautas slēptais. Rīga 2007, 305.–306. lpp.
- ³ Ibidem, 312. lpp.
- ⁴ Priesteris (kr. *Svjashchennik, Ierej*). *Iereu* – grieķu apzīmējums presbiteriem, termins cēlies no antiķiem grieķu kultiem, kur apzīmēja tempļu priesteri. Priesteris var izdarīt visus sakramentus, izņemot iesvētīšanu par priesteri, noturēt visus dievkalpojumus, izņemot mirru un antiminsa iesvētīšanu. Atkarībā no nopelniem un baznīcas nozīmes, kurā viņš kalpo, tiem piešķir gan priestera, gan virspriestera (arī protoereja, protopresbitera) nosaukumu.
- ⁵ Sākoties padomju okupācijai 1940. gadā, Latvijas Pareizticīgā baznīca tika atgriezta Maskavas patriarhijas jurisdikcijā, tādā veidā zaudējot savu juridisko neatkarību. 1941. gada 24. februārī tika izveidots ekzarhāts – īpašs baznīcas teritoriālais apgabals Latvijas un Igaunijas baznīcu sastāvā, bet martā ekzarhātā tika izveidota Rīgas Eparhijas pārvalde. Savukārt 1941. gada 9. aprīlī par Maskavas patriarhijas eksarhu Lietuvā, Igaunijā un Latvijā tika iecelts Viļņas un Lietuvas metropolīts Sergijs (Voskresenskis). Pēc viņa traģiskās nāves 1944. gada vasarā faktiski Rīgas Eparhiju vadīja Rīgas bīskaps Jānis (Garklāvs).
- ⁶ Virspriesteris (kr. *Protoierej*) – laulāta vai nelaulāta priestera augstākais tituls. Ja baznīcā ir vairāki priesteri, tad ir galvenais no tiem, baznīcas pārzinis.
- ⁷ Saisinājums no “tēvs” – pareizticīgās baznīcas tradīcijā garīdznieka godināšana.
- ⁸ Psalmists, psalmotājs – baznīcas lasītājs, kas lasa psalmus un citas lūgšanas.
- ⁹ Virspriestera Jāņa Plauža personas lieta. Dienesta gaita. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 7469-2-303, 3. lpp.
- ¹⁰ Arhibīskaps (kr. *Archiepiskop*), (gr. *archiepiskopos*) – galvenais bīskaps. Kaut gan bīskapi pēc varas ir vienādi, tomēr, lai saglabātu vienību grūtos apstākļos starp baznīcām, jau Svēto apustuļu noteikumos savstarpējai palīdzībai paredzēti arhibīskapi. Tas ir bīskaps, kura vadībai parasti ir pakļauti vairāki bīskapi.
- ¹¹ Metropolīts (gr. *mētopolitēs*) – bīskaps, kurš vada provinces vai valsts baznīcu. Augsts tituls pareizticīgajā un katoļu baznīcā, ko piešķir arhibīskapiem, kuri pārvalda vairākas bīskapijas. Atšķirībā no citiem bīskapiem, valkā baltu klobuku jeb mūka cepuri (īpaša galvassega, kurai piestiprināts melns pārklājs, kas sniedzas no galvas pāri pleciem un mugurai līdz zemei).
- ¹² Skufja (kr. *Skufija*, gr. *skoufīa, skoufio* – trauks dzeršanai). Neliela piramidāla cepure violetā (baltai garīdzniecībai) vai melnā krāsā. Agrāk to ik dienas nēsāja garīdznieki, tagad tā ir goda zīme.
- ¹³ Kamilavka – augsta galvassega, kas tiek dota priesterim kā apbalvojums. Kamilavku priesteris var nēsāt baznīcā, pretēji skufijai, kura, ienākot baznīcā, ir jānoņem.
- ¹⁴ Palica jeb sānauts – arhιεreja, arhimandrita un priestera dievkalpojuma tērpa daļa – auduma kvadrāts vai rombs ar krusta attēlu, piekārts aiz asā gala pie labā gurna. Simbolizē garīgo zobenu, t. i., Dieva vārdu, kas ir pastāvīgs gana apbruņojums.
- ¹⁵ Virspriestera Jāņa Plauža personas lieta. Mīršanas apliecība. LNA LVVA, 7469- 2-303, 120. lpp.
- ¹⁶ Piezīme ar zaļas krāsas tinti rokrakstā uz ziņojuma 1. lapas augšējā kreisajā stūrī, kas norāda uz to, ka ziņojums pēc saņemšanas Rīgas Eparhijas pārvaldes kancelejā ir iekļauts pie Ērgļu lietas 1944. gada 7. septembrī. Paraksts – B. Jānis. Acīmredzot piezīmi ir rakstījis Rīgas bīskaps Jānis (Garklāvs).
- ¹⁷ Atzīme par reģistrāciju augšējā labajā stūrī zīmoga veidā – dokuments iegrāmatots Rīgas Eparhijas pārvaldes ienākošo dokumentu reģistrā 1944. gada 8. septembrī ar kārtas Nr. 1124.
- ¹⁸ Eparhija – pareizticīgās baznīcas administratīvi teritoriāla vienība, bīskapa pārzīņā esošs apgabals.

- ¹⁹ Ērgļu Dieva parādīšanās pareizticīgo baznīca – dievnama pamati iesvētīti 1863. gadā Sauleskalnā. Pašu baznīcu iesvētīja 1867. gadā. Draudze dibināta 1846. gadā. 1944. gada augusta kauju laikā dievnams bija stipri cietis, taču atjaunošana bija iespējama. Tomēr līdzekļu trūkuma dēļ tas netika darīts. Dievnama palikušās drupas tika novāktas 20. gs. 50. gados (Materiāli par Madonas rajona Ērgļu Dieva Parādīšanās Krievu pareizticīgo baznīcu. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVA), 1419-1-8). Pašlaik tur atrodas piemiņas akmens.
- ²⁰ Sarkanās armijas 24. tanku brigāde Ērgļos iebrauca 19. augusta plkst. 9.00. Ap plkst. 13.00 brigāde, zaudējot sakarus ar vadību, ieņēma aizsardzības pozīcijas mežā ziemeļrietumos un rietumos no Ērgļiem uz Cēsu ceļu.
- ²¹ Domāts – lielākās.
- ²² Sv. antimīns – bīskapa iesvētīta zīda vai lina drēbe, kura atrodas uz altāra galda un attēlo Kristus guldišanu kapā un četrus evaņģēlistus. To lieto liturģijas laikā – bez antimīna Euharistiju nevar noturēt. Antimīnā ir iešūts kāds svēto vai mocekļu relikviju gabaliņš. Tādā veidā tiek turpināta pirmkristiešu tradīcija noturēt liturģiju virs mocekļu kapavietas. Arī mūsdienās zem katra altāra galda baznīcās ir vai nu svētā kops, vai kāds relikviju gabaliņš, vai arī tiek lietots antimīns. Antimīnus sāka lietot tad, kad priesteru kalpošana tika apspiesta, tādēļ to mēdz dēvēt arī par pārnēsājamo altāri. Ērgļu dievnama sv. antimīns iesvētīts 1876. gada 28. septembrī (Materiāli par Madonas rajona Ērgļu Dieva Parādīšanās Krievu pareizticīgo baznīcu. Ērgļu pareizticīgo draudzes baznīcas inventāra saraksts. LNA LVA, 1419-1-8, 9. lpp.).
- ²³ Sausnējas latviešu pareizticīgais dievnams atradās Sausnējā, Sausnējas pagastā, un darbojās no 1842. līdz 1944. gadam. 1944. gada rudenī, kad frontes līnija vairākas nedēļas turējās Sausnējas apkārtnē, tā tika sagrauta.
- ²⁴ Klērs (gr. *klēros*) – loze (pirmsākumos garīdzniekus izraudzījās ar lozēšanu); 1) visu svētkalpotāju un baznīcas kalpotāju kopums, garīdzniecība; 2) vienas baznīcas svētkalpotāju un baznīcas kalpotāju kopums.
- ²⁵ Stukasi – sarunvalodas vārds no nosaukuma *Junkers Ju-87 Stuka* (saisinājums no vācu valodas *Sturzkampfflugzeug*, kas nozīmē 'pikējošais bumbvedējs') ir vācu viena dzinēja pikējošais bumbvedējs ar klasisku asti, spārniem apgrieztā kaijas spārna konfigurācijā un pilnībā metāla konstrukciju. Ju-87 ir viena no slavenākajām *Luftwaffe* lidmašīnām. Kara sākumā (1939–1941) tas kļuva par *Blitzkrieg* simbolu, ienaidnieka karavīros izraisot paniku ar savām akustiskajām sirēnām, radot specifisku skaņu pikēšanas laikā. Mašīnas radītājs bija Hermanis Polmanis. Ju-87 pirmo reizi gaisā uzlidoja 1935. gadā, bet ražošanā nonāca divus gadus vēlāk. Kara laikā tika izveidotas dažādas Ju-87 versijas. Pirmais sērijveidā ražotais bumbvedējs bija Ju-87 B (Berta), kas kalpoja kā sauszemes pikēšanas bumbvedējs. Savukārt Ju-87R (Ričards) tika palaists uzbrukumos mērķiem uz jūras. Tam bija lielāks diapazons nekā B versijai, taču tas bija nedaudz lēnāks. D (Dora) versija bija visplašāk ražotā un visbiežāk modificētā. Viņiem bija jaunas dzinēja versijas un labākas bruņas nekā tā priekšgājējiem. Pēdējā Ju-87 liela apjoma versija bija uzbrukuma lidmašīna un tanku iznīcinātājs modelis G (Gustavs), kas līnijas vienībās parādījās 1943. gada sākumā. Šīs versijas galvenie ieroči bija divi 37 mm *Bordkanone BK 3.7* lielgabali, kas bija uzstādīti zem spārniem, un uzlabotas bruņas. Tehniskie dati (versija Ju-87B): garums 11 m, spārnu platums 13,8 m, augstums 4,23 m, maksimālais ātrums 390 km/h, maksimālais darbības rādiuss 500 km, maksimālie griesti 8200 m.
- ²⁶ Piezīme ar zaļas krāsas tinti rokrakstā uz ziņojuma 2. lapas apakšējās daļas pa vidu.
- ²⁷ Visas baznīcas ēkas – dievnams, mācītāja (klēra) māja (laukakmeņu mūra vienstāvu ēka ar skaidru jumtu, kurā atradās 8 istabas, 3 virtuves un 3 priekšnami), psalmotāja māja un 5 saimniecības ēkas. Tā kā trūka līdzekļu dievnama atjaunošanai, dievkalpojumi turpmāk tika noturēti klēra mājas vienā no istabām (Materiāli par Madonas rajona Ērgļu Dieva Parādīšanās Krievu pareizticīgo baznīcu. Ērgļu pareizticīgo draudzes gada pārskats par 1949. gadu. LNA LVA, 1419-1-8, 24. lpp.).
- ²⁸ Jādomā, Ogres upes gravas apkārtnē. Ogre tek Madonas, Ērgļu, Vecpiebalgas, Lielvārdes un Ogres novadā.

- ²⁹ 1944. gadā naktī uz 24. augustu Sarkanās armijas vadība izdeva pavēli sagraut vācu aizsardzību pie Zelgauskas starp Līderes ezeru un Vestienu virzienā Sērmukši–Amatas stacija un jau 25. augustā ieņemt līniju Alauksts–Kaive–Katrīna. Uzbrukumus sāka ar nokavēšanos 25. augusta rītā. Galvenās kaujas notika Gaiziņkalna apkārtnē, līdz dienas beigām atspiežot vācu vienības tikai par 3–5 kilometriem. 26. augustā vācieši ar smagām kaujām atgāja uz Jumurdas, Pakšēnu un Pulgošņa ezeru līniju. Šeit frontes līnija stabilizējās.
- ³⁰ Aleksandrs Bangerskis Kārļa dēls dzimis 1913. gada 14. augustā Ērgļu pagastā. Latvietis. Bija ieguvis 6 klašu pamatskolas izglītību. Pēc Jāņa Plauža no 1949. gada pildīja priestera pienākumus Ērgļu draudzē (Materiāli par Madonas rajona Ērgļu Dieva Parādišanās Krievu pareizticīgo baznīcu. Ērgļu pareizticīgo draudzes gada pārskats par 1949. gadu. LNA LVA, 1419-1-8, 24. lp.).
- ³¹ Priesteris Jānis Plaudis spēja pasargāt no bojā ejas dažus dievnama inventāra priekšmetus. Pēc 1948. gada 2. aprīļa Ērgļu baznīcas inventāra saraksta bija saglabājušies: misiņa apsudrabots krusts, sudraba biķeris sudraba diskos, misiņa apsudrabota zvaigznīte, sudraba karotīte, šķēps, mazais sudraba kausiņš ar šķīvīti, koka galds dievkalpošanai, ikona “Kunga kristīšana”, 10 mazas dažādas papīra sienas ikonas, pilns priesteru apģērba komplekts zaļganā krāsā, zils galda pārklājs, balts galda pārklājs, trīs dāvanu pārklāji, trīs mazie svečturi, Sv. Evaņģēlijs (Materiāli par Madonas rajona Ērgļu Dieva Parādišanās Krievu pareizticīgo baznīcu. Ērgļu pareizticīgo draudzes baznīcas inventāra saraksts. LNA LVA, 1419-1-8, 9. lp.).
- ³² Ērgļu evaņģēliski luteriskais dievnams celts 1679. gadā. Tas atjaunots 1864. gadā un iesvētīts 24. maijā. Tā bija neogotiska garenbūve ar izvirzītu trīsstāvu torni ar smailu poligonālu noslēgumu. Draudzes telpas un torņa fasādi greznoja arkatūras joslas un smailkoka logailas. Baznīca bija liela – ar 180 sēdvietām. 1944. gadā tā tika uzspridzināta. Tās vietā tika uzbūvēts Latvijas Komunistiskās partijas komitejas ēka, bet mūsdienās atrodas Madonas novada Ērgļu apvienības pārvalde.
- ³³ Domāta zirgu mobilizācija kara vajadzībām, kuru piekopa katra no okupācijas varām Latvijas teritorijā.